

Гобсек

Оноре де Бальзак, безперечно, один з найкращих французьких романістів 19 століття. Найважливіша особливість полягає в тому, що він не просто залишив після себе величезний літературний спадок, але й зобразив у ньому історію всього суспільства. «Гобсек» повість надрукована вперше в 1830, відкриває епопею «Людська комедія» як частина «Сцен приватного життя». Основною темою повісті є влада грошей, а головним персонажем, навколо якого відбуваються всі дії, є лихвар Гобсек.

ГОБСЕК

ОНОРЕ ДЕ БАЛЬЗАК

ГОбСЕК

ОНОРЕ ДЕ БАЛЬЗАК

Опоре де Бальзак

Гобсек

*Із французької переклала
Вікторія Глуховська*

Київ
BOOKSHEF
2021

Шановному барону
Баршеу де Жансону

Вважаю нас єдиними з-поміж учнів Вандрама, які потрапили у вир літератури, і навіть зробили в ній певну кар'єру. Отже, недарма в той час ми не вивчали йогів, а присвятили себе філософії. Ось книга, яку я писав, коли ми з тобою зустрілися; ти працював тоді над своїми чудовими філософськими творами про німецьких мислителів. Так оден з нас не зрадив свого покликання. Сподіваюся, ти побачиш тут своє ім'я з таким самим задоволенням, з яким я написав його.

Твій старий друг і однокласник

Ондре де Вальдак

1840

Рано-вранці, взимку 1829–1830 рр., серед гостей у салоні віконтеси де Гранльє були двоє чоловіків, що не належали до її родини. Молодший і вродливіший з них поспіхом вийшов, ледь продзвонив годинник. Коли на подвір'ї почувся стукіт коліс екіпажу, віконтеса помітила, що залишилися тільки її брат і друг сім'ї; вони закінчували партію в пікет. Пані підійшла до своєї доньки, яка стояла перед комином у вітальні, начебто розглядаючи картину, а насправді прислухаючись до звуків кабриолета, що виїжджав з подвір'я. І це лише посилило материнські побоювання.

— Камій, якщо ви й надалі поводитиметеся з молодим графом де Ресто, як цього разу, буду змушена більше не приймати його. Послухайте, моє золотко, якщо ви довіряєте мені, дозвольте моїй ніжності вести вас життєвими шляхами. У сімнадцять років не можна судити ні про майбутнє, ні про минуле, адже ви ще не маєте відповідного досвіду життя в суспільстві. Зверну вашу увагу на єдине: у пана де Ресто є мати, ця мерзенна жінка живе у злиднях і здатна проковтнути мільйони; мадемуазель Горіо колись багато про неї говорила. Вона жахливо поводитися з власним батьком, тому не заслуговує на такого сина. Молодий граф обожнює її, підтримує з синівською відданістю, гідною найвищої шани; а як він піклується про своїх брата й сестру! Цей юнак поводитьсья бездоганно, — тут графиня трішки злукавила, — та поки жива його мати, жодна родина не наважиться довірити цьому маленькому Ресто майбутнє і статки молодій дівчині.

— Я почув кілька слів, що змушують мене заперечити вам і мадемуазель де Гранльє, — зненацька втрутився друг сім'ї та знову звернувся до свого партнера в грі: — Я виграв, графе, і мушу залишити вас та поквартитися на допомогу вашій небозі.

— Оце слух справжнього адвоката, — зауважила віконтеса. — Мій любий Дервілю, як ви почули, те що я казала Камій? Я говорила майже пошепки.

— Я зрозумів це з ваших поглядів, — відповів Дервіль, який уже розташувався у м'якому кріслі в кутку біля коминка.

Дядько Камій зайняв місце біля своєї племінниці, а мадам де Гранльє присіла в маленьке крісло між дочкою і Дервілем.

— Віконтесо, час розповісти вам історію, яка змінить вашу думку про долю графа Ернеста де Ресто.

— Історію! — вигукнула Камій. — Починайте ж мерщій, пане.

Пані де Гранльє поглядом показала Дервілю, що ця розповідь зацікавить і її.

Віконтеса де Гранльє походила з шляхетного роду і завдяки своїм статкам вважалася однією з найвизначніших та найвпливовіших жінок у передмісті Сен-Жермен; можна лише дивуватися з того, що якійсь адвокат наважився звертатися до неї так невимушено й навіть нетактовно, проте це дуже легко пояснити.

Пані де Гранльє повернулася до Франції з королівською родиною, оселилася у Парижі, де спочатку жила завдяки Людовіку XVIII на кошти Громадянського списку, та для неї це було нестерпно. Якось Дервіль випадково виявив певні формальні помилки, яких свого часу припустилися представники Республіки під час продажу маєтку Гранльє, і заявив, що дім слід повернути віконтесі. За її дорученням він вів процес у суді та виграв його. Окрилений успіхом адвокат розпочав розгляд справи з будинком для людей похилого віку й домігся, щоб віконтесі повернули лісові угіддя. Далі він затвердив її в правах власності на декілька акцій Орлеанського каналу та деякі великі будівлі, передані імператором громадським установам. Завдяки спритності молодого адвоката статки пані Гранльє зросли й тепер вона мала щороку шістьдесят тисяч франків прибутку. А тут ще вийшов закон про відшкодування збитків, за яким їй повернули значні кошти. Тож адвокат, як порядний, досвідчений, скромний чоловік з гарними манерами, став другом сім'ї.

Своїм ставленням до пані Гранльє Дервіль заслужив пошану та здобув клієнтів із найкращих родин передмістя Сан-Жермен, але не скористався цією перевагою, як це міг зробити будь-який амбіційний адвокат. Він навіть відмовився від пропозиції віконтеси,

яка вмовляла продати їй контору та перейти в суддівське відомство, де за її сприяння він міг би дуже швидко зробити кар'єру.

Адвокат виходив між люди лише для підтримання зв'язків, але виключення становив дім пані Гранльє, де він інколи проводив вечори. Дервіль почувався впевнено, захищаючи її інтереси та виказуючи цим свою відданість, бо в іншому разі його контора зіткнулася б із ризиком банкрутства. Цей чоловік виявився проникливим як справжній адвокат.

Звідтоді, як граф Ернест де Ресто з'явився в домі віконтеси, Дервіль зауважив симпатію Камій до юнака й став постійним гостем салону пані Грнальє, так само, як і тойюний денді з Шосе Д'Антен, щойно прийнятий в аристократичне товариство Сан-Жерменського передмістя. За декілька днів до цього він зустрів на балу мадемуазель Камій і сказав їй, очима вказуючи на графа:

— Шкода, що в цього юнака немає двох-трьох мільйонів, чи не так?

— Чому ж шкода? Я так не вважаю, — відповіла дівчина. — Пан де Ресто дуже обдарований, талановитий, його цінують на службі у міністерстві. Без сумніву, він стане видатною людиною. А коли «цей юнак» опиниться при владі, багатство саме попливе йому до рук, варто лишень захотіти.

— Так, але якби він уже зараз був багатим?

— Якби він був багатим? — Камій зашарілася. — Ну що ж, тоді б усі панянки, які зараз тут зібралися, змагалися б за нього, — дівчина кивнула на подруг, які кружляли в кадрилі.

— І тоді, — зауважив юрист, — мадемуазель де Гранльє не була б єдиним діамантом, гідним його уваги. Тому ви почервоніли? Ви небайдужі до нього? Ну ж бо, скажіть...

Камій швидко підвелася. «Вона в нього закохана», — подумав Дервіль. З того вечора Камій виказувала юристові особливу увагу, бо збагнула, що Дервіль схвалює її зацікавлення Ернестом де Ресто. Дівчина добре знала, що її родина багато чим зобов'язана Дервілю, але мала більше поваги до нього, ніж дружніх почуттів, більше зовнішньої люб'язності, ніж душевної теплоти. У її манерах, особливо в голосі,

завжди відчувалася дистанція, бо того вимагав етикет. Вдячність — спадковий борг, якого діти ніколи не приймають.

— Ця пригода, — почав Дервіль по нетривалій паузі, — нагадує про єдині романтичні стосунки в моєму житті. Ви вже починаєте сміятися, — вів далі адвокат, — гадаєте, що людина мого фаху не має права навіть на єдиний роман! Тоді мені було двадцять п'ять, і як усі в цьому віці, я вже зіткнувся з деякими дивними речами. Але спочатку мушу розповісти про одну особу, якої ви, звісно, знати не могли. Ідеться про лихваря¹. Не знаю, чи зможете ви собі уявити таке бліде обличчя! Якщо дозволите, назву його подібним до тьмяного диска місця, або порівняю зі сріблом, з якого злізла позолота. Волосся в мого лихваря було пряме, попелясте, ретельно зачесане. Його обличчя з грубими рисами, незворушне, мов у Талейрана, здавалося викарбуваним з бронзи. Маленькі жовті очі з майже божевільним виразом були практично позбавлені вій і, здавалось, боялися світла, але їх захищав козирок картуза. Ніс він мав довгий і гострий, тож варто було б порівняти його з палицею. Такі тонкі й міцно стиснуті губи, як у нього, Рембрандт і Метзі на своїх картинах зображували в алхіміків і старців. Цей чоловік говорив низьким, доволі тихим голосом і ніколи не втрачав самовладання. Загадковим здавався його вік: ніхто не міг зрозуміти, чи він постарів, чи, навпаки, зберіг свою молодість глибоко всередині, щоб вона й надалі слугувала йому.

Усе в кімнаті, де він мешкав, було одноманітне, потерте, але чисте — і зелене сукно на робочому столі, й килим перед ліжком — зовсім як у самотньої старої дівки, яка цілий день натирає свої меблі. Узимку його вогнище ніколи не палало яскраво, а ледь жевріло. Усе, що він робив, — від перших ранкових хвилин і до вечірнього кашлю, — можна порівняти з годинником. Це була мовби людина-автомат, яку щодня заводили. Коли ви торкаєтеся до мокриці, що повзе аркушем паперу, вона зупиняється та вдає мертву; так само і цей чоловік зненацька зупинявся на середині своєї промови, замовкав, коли повз нього проїздила карета, — не бажав підвищувати голосу. Він мовби за прикладом Фонтенеля намагався заощадити життєво важливі

рухи, зосередити в собі людські почуття. Тому його життя струменіло тихо, як пісок у старовинному годиннику. Іноді його жертви обурювалися, кричали, а далі раптом западала тиша, ніби в кухні, де забивають качку.

Увечері чоловік-вексель перетворювався на звичайну людину, і його металеве серце також робилося людським. Коли він був задоволений своїм днем, то потирив руки, а глибокі зморшки на обличчі ніби огортав веселий туман, адже неможливо інакше передати німу гру його м'язів, що порівнюється, мабуть, лише зі сміхом Шкіряної Панчохи². Врешті-решт, навіть у хвилини найбільшої радості, його мова залишалася лаконічною, він постійно був похмурий. І ось із волі випадку я отримав такого сусіда, оселившись у будинку на вулиці Рю де Гре. Тоді я служив лише молодшим клерком та одночасно закінчував третій рік навчання на правовому факультеті.

То був темний і вогкий будинок без подвір'я. Кімнати нагадували монастирські келії, однакові за розміром; двері кожної виходили в довгий темний коридор, освітлений лише стражданнями мешканців. І справді, будинок раніше належав монастирю. До цієї сумної деталі варто додати, що лихвар і його будинок були схожі один на одного, ніби скеля й устриця, що причепилася до неї; тому веселий настрій гостя згасав, перш ніж він заходив до мого сусіда. Єдиною істотою, з якою спілкувався старий, щиро кажучи, був я; саме до мене він звертався, щоби попросити вогню, позичити книжку або газету, і якщо був у доброму гуморі, й мені дозволяв уночі заходити до його келії, де ми теревенили. На ці знаки довіри я заслужив своєю гарною поведінкою впродовж чотирьох років нашого знайомства, адже через безгрошів'я мій спосіб життя дуже нагадував йому власний.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ